

Předmluva

Chraňte svoji duši. Krajina jako obraz lidí, kteří ji obývají

Po roce 1868 se v dopisech anglického básníka Gerarda Manleye Hopkinse začíná stále častěji objevovat slovo „inscape“, tedy výraz pro vnitřní prostor či vnitřní krajinu jako protiklad vnější krajiny neboli „landscape“. Hopkins chápe „inscape“ velmi hluboce, je to pro něj jakýsi vnitřní vzor či rytmus, způsob, jakým je členěno něco prvotního a tvořivého uvnitř. Báseň vzniká, pokud se vnitřní krajina jeho duše setká s podobně uspořádaným rytmem vnější přírody. V tomto procesu se pak vytváří nová vnitřní krajina. A podobně jako v krajině působí vnější síly, tak i ve vnitřním prostoru nalézáme „instress“ neboli plastickou sílu, která způsobuje, že podoba vnější krajiny se vtiskává do podoby duše. Je to znepokojivý názor – rozhlédněme se a uvažme, jaká krajina nás vytváří?

Téměř ve stejné době, kdy Hopkins uvažoval o vnitřní krajině, byla jihočeskému spisovateli Josefu Holečkovi situace vcelku jasná: krajina vždy ovlivňuje duši člověka, ba národa, takže charakteristiku jeho vlastností je nutné začít popisem krajiny, ve které žije. Člověk vytváří k obrazu svému určitý typ krajiny, ale ta jej zpětně ovlivňuje a dotváří. Staráme-li se o krajinu, tak se věnujeme dvěma činnostem – péčí o stromy, vody, petrklíče, brhlíka (jenž – jako veselý tarotový viselec – jediný z ptáků realizoval hermetickou zásadu, že „co je dole, je jako to nahoře“) a také o svoji duši. Tohle všechno se dnes mění, v krajině nežijeme, tou spíš jen projíždíme. Ale i česká příroda samotná – nechána sama sobě – podléhá „džunglizaci“ a vrací se ze stepního do lesního stadia.

Krajina se v 20. letech století stala klíčovým pojmem přírodních, ale i některých humanitních věd. Jednak jsme ji začali v globalizovaném světě plněm unifikovaných obchodních center a dálnic ztrácet, jednak jsme si uvědomili, že se něco děje i v naší vnitřní krajině; že bychom poznali, kdo jsme, nemusíme chodit k psychoanalytikovi – stačí se podívat z okna.

Tato kniha je rozdělena do dvou částí, z nichž každá obsahuje osm příspěvků. První část knihy je věnována skutečné, fyzické krajině, jejím proměnám a ochraně. Týká se zejména hospodaření s prostorem krajiny, celkového chudnutí reliéfu, ztráty horizontů i problému ochočené přírody. Vychází z textů, které byly určeny hlavně pro pracovníky ochrany přírody a „lokál-patrioty“. Jeden příspěvek je věnován paměti krajiny, jiný otázce, zda budoucnost města (a tím v naší malé zemi i krajiny) spočívá v jeho neustálém rozšiřování do amorfních suburbii, jež nejsou ani městem ani přírodou.

Tato část je sepnuta rozhovorem o duši krajiny a charakteru Čech s částí druhou, kde se již víc jedná o vnitřní krajinu. Hned první příspěvek je věnován jevu, kterému v Bretagni říkají „anaon“, jakémusi splývání duší mrtvých hrdů, světců a básníků, které vytváří neustále doplňovaný *genius loci*. Další články se týkají ne-lidské postavy zeleného muže z gotických katedrál, problému, jak vypadali keltští bohové v druhohorách, ale i srovnání čínského pojetí krajiny oživené toky životních sil s barokní českou krajinou. Pokračují popisem Komorní hůrky u Chebu jako nejmenšího vulkánu s největší historií a dotýkám se „sestupu do štol nehlubších, kde Matky jsou“. Celek uzavírají Poutníková pravidla o putování po posvátných místech a dosti obsáhlý soupis různých literárních i hudebních pramenů potřebných ke vstupu do krajiny.

Knihou představuje výběr asi třetiny textů, které jsem o krajině za posledních deset let napsal. Nemilosrdně jsem krátil, přeskupoval a doplňoval nikdy nepublikované materiály. Vypustil jsem citace, ale shrnul jsem nejdůležitější literaturu do zvláštního závěrečného průvodce. Hlavním motivem této knihy je nutnost chránit krajinu kvůli ní samé, kvůli žilům, skalám, vodám a životu; ale také kvůli sobě a vlastní duši.

Na severním úpatí hory Vítkova v únoru 2002, Václav Cílek

*Živly jsou zaplatřánbu v pořádku, to jen člověk se musí mít na pozoru,
zatímco vesluje peklem.*

Jack Kerouac

Poznámka: Pojem „inscape“ je rozebrán v knize W. H. Gardnera (ed.): *Gerard Manley Hopkins. Poems and Prose*, Penguin Classics, 1985.

Brlhík je podle Davida Storcha původně skalní pták. Po nepravidelných skalách se šplhá jinak než po rostlém stromě. Proto je brhlíkovi jako jedinému z našich ptáků jedno, zda leze hlavou nahoru nebo dolů.